

**ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ
РИЗИКАМИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ**

Шифр «Фінансовий ризик»

АНОТАЦІЯ

наукової роботи під шифром «Фінансовий ризик»

Актуальність дослідження обумовлена відсутністю сформованого досвіду щодо використання облікового забезпечення для управління ризиками та висвітлення інформації у фінансовій звітності в умовах економічної невизначеності. Особливої актуальності тема дослідження набула з початком нової економічної кризи, обумовленої поширенням COVID-19, яка сформувала простір невизначеності на всіх рівнях економіки, а також російською військовою агресією проти України. Вважаємо, що саме професійне використання облікового забезпечення управління фінансовими ризиками є запорукою успішної підприємницької діяльності в умовах економічної нестабільності.

Мета роботи полягає у дослідженні облікового забезпечення управління ризиками в умовах макроекономічних криз. Виходячи з отриманої інформації є необхідність дослідити засади ризикової діяльності суб'єктів господарювання та надати рекомендації щодо удосконалення облікового забезпечення управління фінансовими ризиками. Мета наукової роботи обумовлює наступні **завдання**: дослідити негативний вплив кризових явищ на світову економіку; провести аналіз змін макроекономічних показників під впливом пандемії COVID-19, на прикладі таких країн, як: США, Китай, Японія та Україна; дослідити ризиковість діяльності суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності через російсько-українську війну; описати арсенал організаційно-методичних аспектів обліку та контролю забезпечень управління ризиками господарської діяльності в умовах економічної невизначеності; встановити можливі труднощі які виникають у процесі ведення обліку та формування фінансової звітності під час економічної невизначеності; запропонувати можливі варіанти вирішення проблем.

Використана методика дослідження сформована шляхом використання арсеналу загальнонаукових та специфічних методів пізнання таких, як: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння та співставлення, синергетичного методу, а також діалектичних методів наукового пізнання.

Робота складається зі вступу, трьох параграфів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Містить 30 сторінок друкованого тексту, 1 таблицю, 9 рисунків, список джерел 41 найменування та 6 додатків.

Ключові слова: економічна невизначеність, обліково-аналітичне забезпечення, міжнародні стандарти фінансової звітності, фінансові ризики, фінансові інструменти, фінансова звітність.

Вступ.....	3
1.Економічна невизначеність як передумова оцінки фінансових ризиків в системі обліку.....	7
2.Облікова ідентифікація та оцінка фінансових ризиків.....	15
3. Розкриття інформації про фінансові ризики у звітності	24
Висновки.....	32
Список використаних джерел.....	34
Додатки.....	38

ВСТУП

Актуальність теми. Кризові явища, які формують простір економічної невизначеності та призводять до збільшення ризиків діяльності, є доволі серйозним викликом як у розрізі макроекономічних коливань для національних економік загалом, так і у розрізі облікового забезпечення управління ризиками в умовах економічної невизначеності для суб'єктів підприємницької діяльності.

Актуальною тема дослідження стала з початком економічної кризи, обумовленої поширенням COVID-19, яка завдала значних економічних наслідків на макрорівні та призвела до труднощів управління ризиками у процесі ведення обліку та висвітлення інформації у фінансовій звітності суб'єктами господарювання. Події спричинені повномасштабною війною росії проти України призвели до нової хвилі зацікавленості даної тематики як на національному рівні соціально-економічних відносин, так і на міжнародному. Вважаємо, що саме професійне використання облікового забезпечення управління фінансовими ризиками є запорукою успішної підприємницької діяльності в умовах економічної невизначеності.

У науковій роботі розглянуто історичний розвиток кризових явищ, їх передумови та наслідки для національних економік на прикладі фінансової кризи 2008-го року та економічної кризи 2019-го та 2022-го. Актуальність теми обумовлена недостатнім рівнем сформованого досвіду щодо формування облікового забезпечення для управління ризиками та висвітлення інформації у фінансовій звітності в умовах економічної турбулентності. Особливу увагу зосереджено на наслідках економічних криз 2008, 2019 та 2022 років, остання з яких обумовлена військовими діями на території України, які на момент проведення наукових досліджень, на жаль, все ще тривають.

Питання облікового забезпечення щодо управління фінансовими ризиками активно вивчається вітчизняними та іноземними науковцями, такими як: Антошкін В. К., Буряк О. П., Возняк Г., Жеребило І., Вигісвська І. М., Курак А. І., Іскрова Н. О., Нагорняк Г. С., Рогозний С., Дядюн О., Уманців Г. В., Akbar E.

Torbat та багато інших. Проте зазначена тема не є достатньо вивченою у контексті економічної невизначеності.

У роботі висвітлено ряд облікових проблем, пов'язаних з фінансовими інструментами, з якими в умовах економічної невизначеності вже мають справу фахівці-практики. Зокрема, зосереджено увагу на розкритті стратегічно важливої інформації у фінансовій звітності в умовах економічної нестабільності та вплив ризиків на окремі її показники. На основі проведеного дослідження окреслено потенційно можливі проблеми, які можуть виникнути у сфері обліку через економічну дестабілізацію протягом тривалого періоду. Запропоновано варіанти вирішення стратегічних та тактичних проблем які виникають у процесі ведення обліку та на прикладі міжнародних стандартів фінансової звітності, надано поради щодо висвітлення інформації у фінансовій звітності з метою мінімізації ризиків діяльності в умовах економічної невизначеності.

Мета наукової роботи. Основна мета роботи полягає у дослідженні облікового забезпечення управління ризиками в умовах макроекономічних криз та економічної нестабільності. Виходячи з отриманої інформації є необхідність дослідити засади ризикової діяльності суб'єктів господарювання та надати рекомендації щодо удосконалення облікового забезпечення управління фінансовими ризиками.

Гіпотеза дослідження. Ґрунтується на припущенні, що вдосконалення організаційно-методичних аспектів оцінки та обліку окремих фінансових інструментів дасть змогу сформувати якісний рівень інформаційного забезпечення управління фінансовими ризиками діяльності підприємств в умовах економічної невизначеності.

Завдання наукової роботи. Мета і гіпотеза наукової роботи обумовлюють наступні завдання:

- дослідити негативний вплив кризових явищ на світову економіку;
- дослідити фактори ризиковості діяльності суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності;

- запропонувати підходи до облікової ідентифікації та оцінки фінансових ризиків;
- охарактеризувати проблеми, які виникають у процесі ведення обліку та формування фінансової звітності під час економічної невизначеності;
- висвітлити вимоги щодо розкриття інформації стосовно впливу фінансових ризиків на показники звітності;
- запропонувати можливі варіанти вирішення проблем удосконалення облікового забезпечення управління фінансовими ризиками.

Об'єктом дослідження є процес облікової оцінки та відображення у звітності інформації про фінансові ризики з метою управління ними на підприємствах національної економіки в умовах невизначеності.

Предметом є комплекс теоретичних, практичних та організаційно-методичних засад облікового забезпечення управління ризиками в умовах економічної невизначеності.

Методологічну основу складає арсенал загальнонаукових та специфічних методів пізнання таких, як: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння та співставлення, синергетичний метод, а також діалектичний метод наукового пізнання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні, розробленні та апробації практичних рекомендацій із формування та вдосконалення системи облікового забезпечення управління ризиками в умовах економічної невизначеності.

Практична значимість дослідження передбачає, що отримані результати щодо використання облікового забезпечення в умовах економічної нестабільності можуть бути використані фахівцями-практиками для управління ризиками в умовах кризи. Також, наукова робота містить значну інформацію стосовно впливу кризових явищ на розкриття фінансової звітності та макроекономічну ситуацію різних країн світу, яка може бути використана для підготовки наукових доповідей і повідомлень на конференціях та семінарах, для написання рефератів та статей, а також слугувати теоретичною базою для

підготовки майбутніх фахівців економічної спеціалізації, зокрема - сфери обліку та оподаткування.

Апробація результатів дослідження. Теоретичний матеріал науково-дослідної роботи було представлено та апробовано на багатьох Всеукраїнських та Міжнародних наукових, науково-практичних та студентських конференціях, та на студентському круглому столі. За результатами науково-дослідної роботи опубліковано три наукові статті, у тому числі на тему "Глобальна криза та її вплив на формування фінансової звітності підприємства" (у збірнику наукових праць "Геополітика України: історія і сучасність", внесеного до переліку наукових фахових видань України) та "Financial risk management in the accounting system" у науковому журналі "VUZF Review" (індексується у науко-метричних базах), м. Софія, Болгарія (матеріали додаються).

1. Економічна невизначеність як передумова оцінки фінансових ризиків в системі обліку

Сучасні наукові дослідження свідчать про те, що господарська діяльність у сфері ринкових відносин здійснюється під впливом чисельних економічних та фінансових ризиків, які негативно впливають на її ефективність. Вважаємо, що у часи бурхливих соціально-економічних потрясінь важливо поповнювати знання про природу виникнення ризиків, шляхом вивчення та узагальнення науково-практичного досвіду їх походження, дослідження факторів передумов ризикової природи в умовах економічних криз та аналізу нормативно-правової бази створеної для запобігання ризикових ситуацій.

На важливості ризикової діяльності під час ведення господарської діяльності наголошує і законодавець. Враховуючи юридичні норми Господарського кодексу України, підприємництвом визначається на власний ризик самостійна, господарська діяльність, яку на добровільних засадах здійснює суб'єкт господарювання, з метою досягнення соціальних результатів чи одержання прибутку [10]. У такій дефініції вбачається дуалістичний підхід який полягає у взаємозалежності суб'єкта господарювання та ризиків пов'язаних із його діяльністю.

Фінансова незалежність підприємства є однією із передумов зниження суттєвості впливу зовнішніх факторів на його діяльність. Економічною наукою створено ряд показників фінансової стійкості, за допомогою яких можна проводити поглиблений аналіз фінансово-господарського стану підприємств (Додаток А). Одним із базових елементів ринкових економічних відносин, у бурхливому розвитку яких перебуває весь цивілізований світ, є кризові явища, які за своєю природою обумовлені економічною невизначеністю, турбулентністю і навіть крахом потужних фінансових інституцій.

Остання світова криза, яка завдала чималих збитків міжнародній економіці і яка змусила трансформувати діяльність міжнародних фінансових інституцій, відбулася у 2008 році. Людство спостерігало банкрутство великих банків,

потужних фінансових компаній, крах національних економік. За підрахунками Вашингтонського Інституту міжнародних фінансів, за 2007 р. і першу половину 2008 р. загальний обсяг збитків через крах економік різних країн склав близько \$390 млрд., причому більше половини цієї суми припало на Європу [1]. На думку експертів, істотним чинником виникнення кредитної кризи в США, стало широке використання похідних фінансових інструментів, а саме – деривативів, і прагнення підвищити дохідність за рахунок збільшення ризиків діяльності [7].

Саме суспільно-історична практика змушує зосередити увагу на ризиковій діяльності найменшого, але водночас головного елемента національної економіка – суб'єкта господарювання. Нещодавні економічні явища, які обумовлені розгортанням пандемії COVID-19, призвели до чималих економічних потрясінь, сформувавши середовище економічної невизначеності. За багатьма показникам, масштаби економічного потрясіння обумовлені поширенням пандемією COVID-19 в рази більші ніж масштаби економічної кризи 2008 року.

Основним ризиком, який з'явився під час пандемії – це ризик неможливості прогнозувати безперервність діяльності суб'єкта господарювання [37]. Принцип про безперервність діяльності є одним з основоположних принципів бухгалтерського обліку та аудиту, тому сам факт його "підсумніву" викликав чималі занепокоєння. На нашу думку подібне явище обумовлюється тривалим синергетичним впливом комплексних факторів. Якщо життєвий цикл кризи 2008 року тривав усього два-три роки, то офіційні карантинні обмеження через COVID-19, були запровадженні з 11 березня 2020 року, після чого, на початку 2022 року розпочалась нова хвиля світової кризи, обумовлена військовими діями на території України, і зараз, на початку 2023 року можна спостерігати лише поступове загострення економічної невизначеності в усьому світі. [5, с. 2]. В першу чергу, кризові явища мають негативний вплив на макроекономічне середовище у якому перебувають суб'єкти господарювання – національні економіки.

Наслідки поширення COVID-19 для світової та національної економіки.

Пропонуємо проаналізувати макроекономічні коливання обумовлені поширенням пандемії на прикладі США, Японії, Китаю та України, зокрема дослідити відповідні рішення державних інституцій та обліково-концептуальні засади щодо подолання наслідків економічної невизначеності. Для прикладу, з метою стабілізації макроекономічних показників Федеральний Резерв США у 2020 р. оголосив про виділення 2,3 трлн дол. направлених на підтримку приватного бізнесу в контексті кредитування та певних податкових пом'якшень щодо подолання економічних наслідків пандемії. Американській економіці знадобиться приблизно десять років на відновлення після кризи, викликаной пандемією корона вірусу і запровадженими через це обмеженнями [4, 15].

Китай, як епіцентр поширення пандемії, також зазнав значного економічного падіння. У першому кварталі 2020 р. обсяг ВВП Китаю зазнав падіння на 6,8% у порівняння з аналогічним періодом попереднього року [11].

Економічна ситуації в Японії до початку світової пандемії вже була доволі напруженою та нестабільною. Останні два квартали 2019 р. динаміка ВВП країни демонструвала падіння, вперше за останні п'ять років увійшовши в повномасштабну рецесію. Японські державні інститути витратили колосальні державні резерви на стабілізацію економічної ситуації, шляхом підтримки безробітного населення, зміни податкового навантаження, стимулювання ділової активності державних та приватних компаній [16].

В Україні, за даними Державної служби статистики, на кінець другого кварталу 2020 р. відбулося падіння промисловості на 48%, готельно-ресторанного бізнесу на 82%, оптової і роздрібної торгівлі на 31%, освіти і культури на 70%, будівництва на 13%, вантажних та пасажирських перевезень на 24 %. Також, негативну динаміку демонструє обсяг експорту товарів до країн Європейського Союзу. Так, у березні 2020 р. він зменшився на 10,5% у порівнянні з базовим періодом. Зазначений відсотковий показник еквівалентний втратам в обсязі 100 млн. дол. лише за один місяць. Знизилася частка основного ринку збуту українських товарів – з 41,3% до 38,6% [9]. Зазначені зміни

обумовлені тим, що у сучасних реаліях кожна країна намагається в першу чергу підтримати національного виробника.

Одним із найбільш негативних факторів поширення пандемії є рівень безробіття, який через карантинні обмеження значно зріс. Так, чисельність безробітних в Україні у 2020 році, у порівнянні з попереднім роком, збільшилась на 121 тис. осіб, динаміка руху наведена у додатку Б [36]. Така ситуація на національному ринку праці свідчить про скорочення робочих місць на підприємствах, викликане важким економічним становищем через карантинні обмеження. Значно збільшився рівень безробіття серед населення навіть у найбільш розвинутих країнах світу. На основі даних U. S. Bureau of Labor Statistics, було встановлено середньорічний рівень безробіття в Сполучених Штатах Америки за 2013 – 2020 роки. Так, у 2020 році він зазнав свого апогею в США, сягнувши рекордного показника у 8,06%, за останні сім років (додаток Б) [2].

Національна економіка, яка за своєю природою значною мірою зосереджена на експортно-імпортних відносинах, неабияк відчуває турбулентність на міжнародно-економічному рівні. Так, за офіційними даними Міністерства Фінансів України, кінцеве сальдо обсягу прямих інвестицій в Україну у 2020 році сягнуло небувало низького рівня, з від'ємним знаком у сумі 950 млн. дол. США., детальна характеристика наведена на рис. 1 [35].

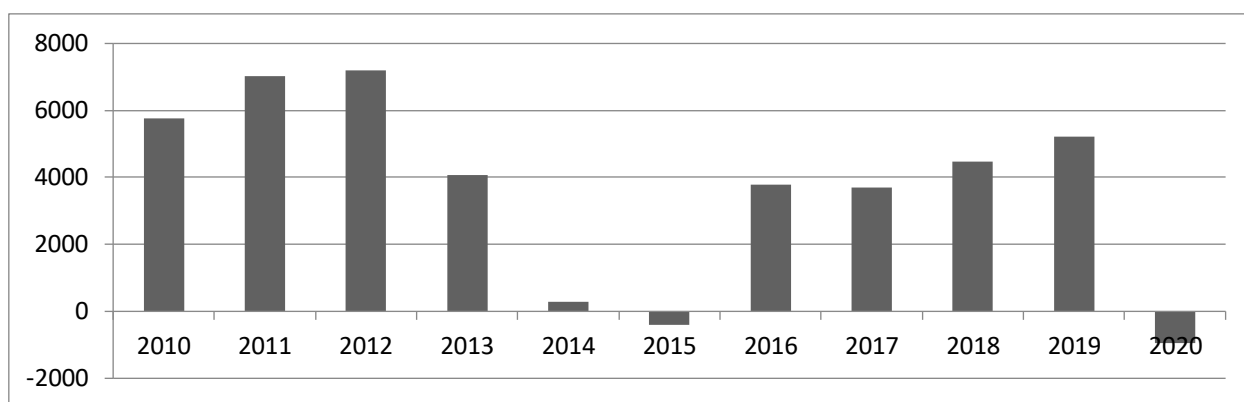

Рис. 1. Кінцеве сальдо прямих іноземних інвестицій в Україну за 2010 – 2020 рр., млн. дол. США [35]

Історично сформовано засади що прямі іноземні інвестиції є бажаними капіталовкладеннями для національних економік, через їх масштабність та технологічність. На жаль, внутрішні суб'єкти великого, середнього та мало бізнесу країн, з економіками що розвиваються, не в змозі компенсувати капіталовкладення зовнішніх гравців, що призводить до несприятливої економічної ситуації на макрорівні.

Через те, що пандемія COVID-19 поширилася по всьому світу, в 2020 році вперше за останнє п'ятиріччя, обсяг світового ВВП, динаміка якого наведена на рис. 2, зазнав спаду майже на 3 трлн. дол. США [3]. Як результат, світова економічна невизначеність має багатогранний вплив на подальший розвиток геополітичних, економічних, соціальних та виробничих відносин.

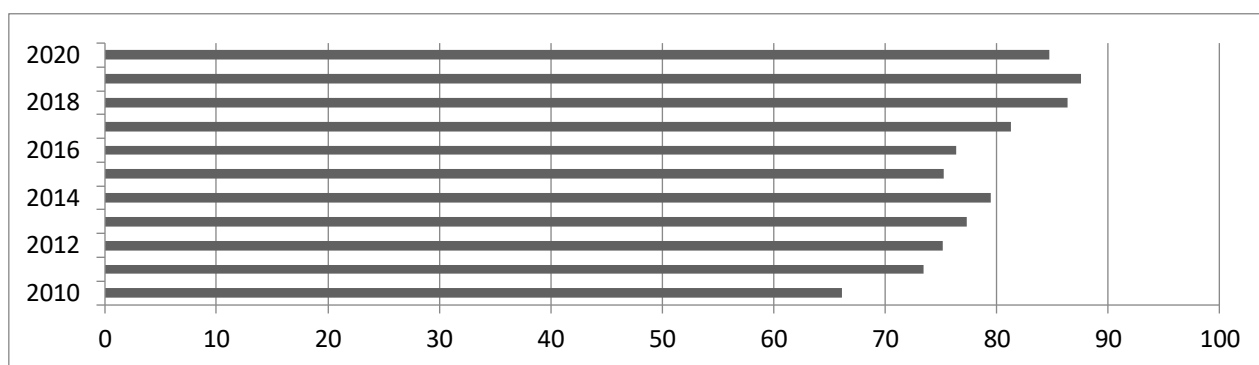

Рис. 2. Динаміка світового ВВП за 2010 – 2020 рр., трлн. дол. США [3]

Найбільш розвинутим країнам світу для відновлення після пандемії необхідні були роки для повноцінного відновлення виробничих потужностей, та стабілізації економічного росту. Сьогодні ж, під час повномасштабної війни в центрі Європи, яка спричинила найбільшу міграційну та економічну кризу у світі з часів Другої світової війни, вже остаточно зрозуміло, що економічна невизначеність є не тимчасовим явищем, як то було в 2008-му та 2020-му роках, а постійним середовищем існування.

З моменту введення воєнного стану в Україні і по початок вересня 2022 року, Міністерство розвитку громад і територій спільно зі Світовим банком оцінює збитки від війни у розмірі в 326 мільярдів доларів. Це лише прямі збитки

інфраструктури та втрати фізичних і юридичних осіб, без врахування упущених економічних можливостей [13].

Антошкін В. К. пропонує модель розвитку підприємства у кризовій ситуації, з точки зору автора, під час аналізу діяльності підприємства у посткризовому середовищі необхідно розуміти, що кризова ситуація — має циклічний характер, і фактично є шляхом до успіху суб'єкта господарювання на будь-якому етапі економічних відносин. Таке сприйняття кризової ситуації важливе, через те що воно базується на визначенні життєвого циклу підприємства, обов'язковим елементом якого є координовані зміни за різними напрямками діяльності[6].

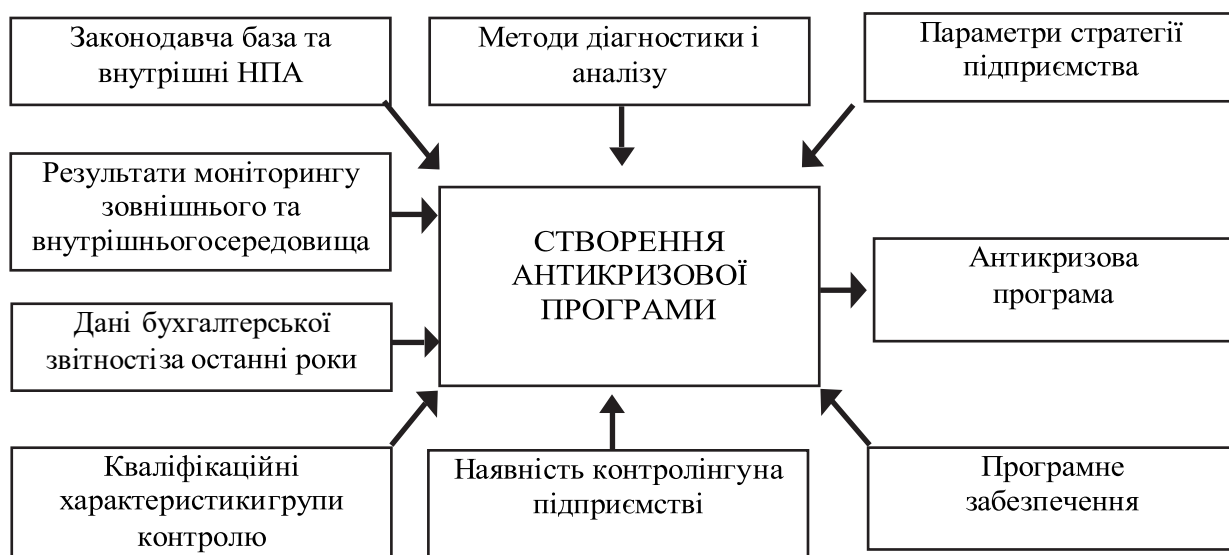

Рис. 3. Етапи здійснення антикризової стратегії управління для підприємства [6]

Якщо брати до уваги посткризові явища 2008 року, то можна стверджувати, що одним із регіонів, який достатньо успішно подолав наслідки світової фінансової кризи став Європейський Союз. Охарактеризоване явище обумовлює необхідність дослідження досвіду країн-членів ЄС, з метою виокремлення відповідних інструментів, які можна використовувати для стимулювання економічного розвитку у посткризовому періоді (додаток В) [13].

Для подолання економічної кризи Європейською Комісією було зроблено ряд стратегічно важливих кроків, зокрема:

- стимулювання купівельної спроможності населення;

- зроблено інвестиції в галузі енергозбереження, що стало передумовою створення нових робочих місць;
- інвестицій в екологічно чисті технології;
- інвестиції в інфраструктуру та інновації;
- додаткове стимулювання малих і середніх підприємств;
- скорочення адміністративних витрат;
- модернізацію інфраструктури [14].

Вважаємо, що вищеописані кроки можуть бути успішно реалізовані як для подолання наслідків економічної невизначеності у посткризовому періоді, так і для пом'якшення її впливу безпосередньо під час кризового періоду.

Подолання кризових наслідків.

На нашу думку, у кризовий та посткризовий період найпершим завданням є максимальна консолідація доступних чинників, які спроможні забезпечити стабільне, достатньо динамічне економічне зростання у короткостроковій перспективі. Першочерговим завданням для Урядів різних країн світу, в тому числі і України, буде послідовна стабілізація макроекономічної ситуації, а саме таких явищ, як: інфляція, нестабільність фінансової та банківської сфери, фіскальні труднощі, курсові коливання, безробіття, пошук зовнішніх інвестицій. Всі ці явища є відтермінованими наслідками кризи, які потребуватимуть нестандартних підходів для їх вирішення.

Пропонуємо зосередитися на зміні інструментальних підходів для досягнення макроекономічної стабільності шляхом оволодіння новими інструментами регулювання грошової пропозиції, валютного ринку та цінової динаміки. Вважаємо, що саме системні реформи можуть стати запорукою різкого економічного розвитку в умовах затяжної економічної кризи світового масштабу.

З точки зору обліку, одним із аспектів економічної невизначеності є безпосередній вплив на ділову активність суб'єктів господарювання, зокрема на їх фінансові інструменти. Саме у моменти невизначеності постає питання гострої необхідності управління ризиками, від яких залежить подальша можливість

безперервної діяльності суб'єкта господарювання. Вважаємо, що саме облікове забезпечення може стати запорукою успішного управління ризиками як у стабільних умовах, так і в умовах невизначеності.

2. Облікова ідентифікація та оцінка фінансових ризиків

Особлива увага питанню ідентифікації фінансових ризиків надається з боку МСФЗ. Так, в МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» охарактеризовано три основні групи фінансових ризиків, з якими має справу більшість суб'єктів господарювання: *кредитний, ринковий та ризик ліквідності* [29]. Згаданий стандарт вимагає від компаній розкривати якісну та кількісну інформацію про рівень ризиків та їх характер, що виникають від діяльності з фінансовими інструментами. Такий тип інформації є доволі важливий через те, що він надає можливість оцінити характер та рівень ризиків, притаманних суб'єктам господарювання, що виникають від наявних фінансових інструментів.

Що стосується кредитного ризику то, на нашу думку, національним суб'єктам господарювання небанківського сектору необхідно звернути увагу на Методичні рекомендації від НБУ щодо відображення фінансових інструментів в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в умовах невизначеності, що виникла внаслідок корона вірусу [20]. Враховуючи економічну природу кредитних ризиків, вважаємо, що дані рекомендації є актуальними і під час воєнного стану.

Важливість кредитного ризику полягає у тому, що джерелом його виникнення є дебіторська заборгованість, тому у результаті не виконання фінансових зобов'язань з боку контрагента, підприємства наражаються на кредитний ризик та значну ймовірність виникнення збитків.

Враховуючи той факт, що жоден суб'єкт господарювання не може існувати поза суспільно-виробничими відносинами, окремо від решти учасників ринку, фінансові труднощі одного суб'єкта господарювання тягнуть за собою поетапний вплив на інших суб'єктів. Таким чином, скорочення обсягів

діяльності або банкрутство одних учасників ринку, тягне за собою суттєве підвищення кредитного ризику інших, що в свою чергу спричиняє практичну необхідність визнання резерву на очікувані кредитні збитки для багатьох фінансових активів.

Як варіант, позичальникам та кредиторам пропонується вносити зміни до умов договорів щодо фінансових інструментів. Такі зміни мають передбачати форму зменшення відсоткових ставок, зміни строків платежів та пільгових періодів щодо невиконання зобов'язань. Зрозуміло, що зменшення відсоткових ставок, для прикладу, по договору-позики банку, призведе до втрати економічної вигоди кредитора. Як результат Національним банком України, з моменту загострення економічної ситуації через світову пандемію, було зменшено облікову ставку до рекордних 6% [32]. Це дозволило знизити середньорічну облікову ставку до 7,38%, даний показник є найнижчим в Україні з 2014 року рис. 4. Такі дії регулятора дозволили послабити турбулентність у фінансово-кредитних відносинах, надавши суб'єктам господарювання доступ до дешевих кредитів, шляхом формування економічно-правового інструменту зменшення відсоткових ставок.

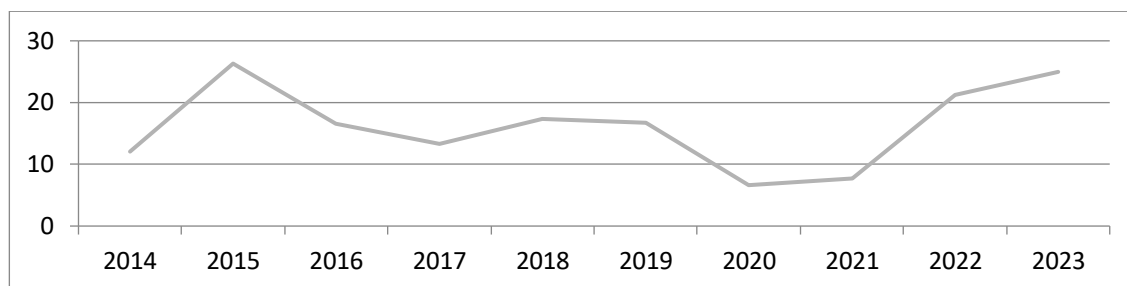

Рис. 4. Середньорічна облікова ставка НБУ за 2014 - 2023 рр., % [20]

Водночас, Національний банк України підвищив облікову ставку до майже рекордних за останнє десятиліття – 25% в 2022 році. Таке рішення, в умовах воєнного стану, було об'єктивно необхідним для пожвавлення економічних відносин в середині країни, воно стало своєрідним поштовхом для пожвавлення економіки. Підвищення облікової ставки є передумовою зростання відсотків по депозитам та облігаціям внутрішньої державної позики. Високий рівень

дохідності відповідного роду фінансових активів сприяє підвищенню привабливості заощаджень в національній валюті з одного боку, і виступає економічним інструментом зменшення попиту на готівковому сегменті валютного ринку з іншого.

Через те, що всі фінансові активи, для яких розраховуються очікувані кредитні збитки, вимагають оцінки можливості дефолту для наступних дванадцяти місяців, то вплив економічної невизначеності матиме суттєву зміну у бік збільшення. Таке явище обумовлене тим фактором, що економічна невизначеність призводить до зростання можливості дефолту, що призводить обвалу економічних ринків та одержання потенційних збитків від фінансових активів [33].

Ринковий ризик, на відміну від кредитного, представлений багатофакторним впливом, основні з яких наведено на рис 5. Кожен окремий фактор не становить потенційної загрози для стратегічної діяльності підприємства. Водночас, економічні кризи, не залежно від джерел їх утворень, небезпечні саме тим, що фактори починають впливати одночасно, формуючи зовнішній простір економічної невизначеності. Саме синергетичний вплив факторів є потенційно небезпечним для безперервної діяльності, як національних підприємств, так і транснаціональних корпорацій.

Сучасна ситуація, пов'язана з введенням воєнного стану, зі сторони економічних та облікових аспектів є багато у чому подібна з тим, що бізнес переживав на початку пандемії COVID-19. В першу чергу через те, що як тоді, так і зараз під сумнівом стоїть той самий принцип бухгалтерського обліку – безперервність діяльності. Але, на жаль, сьогоденна ситуація значно трагічніша...

Ще однією, доволі важливою, групою фінансових ризиків є ризик ліквідності. Саме під час економічної невизначеності ця група ризиків набуває особливої актуальності, через те, що даний тип ризиків пов'язаний із погашенням фінансових зобов'язань з боку суб'єктів господарювання, що в свою чергу обумовлює передачу грошових коштів чи інших фінансових активів.

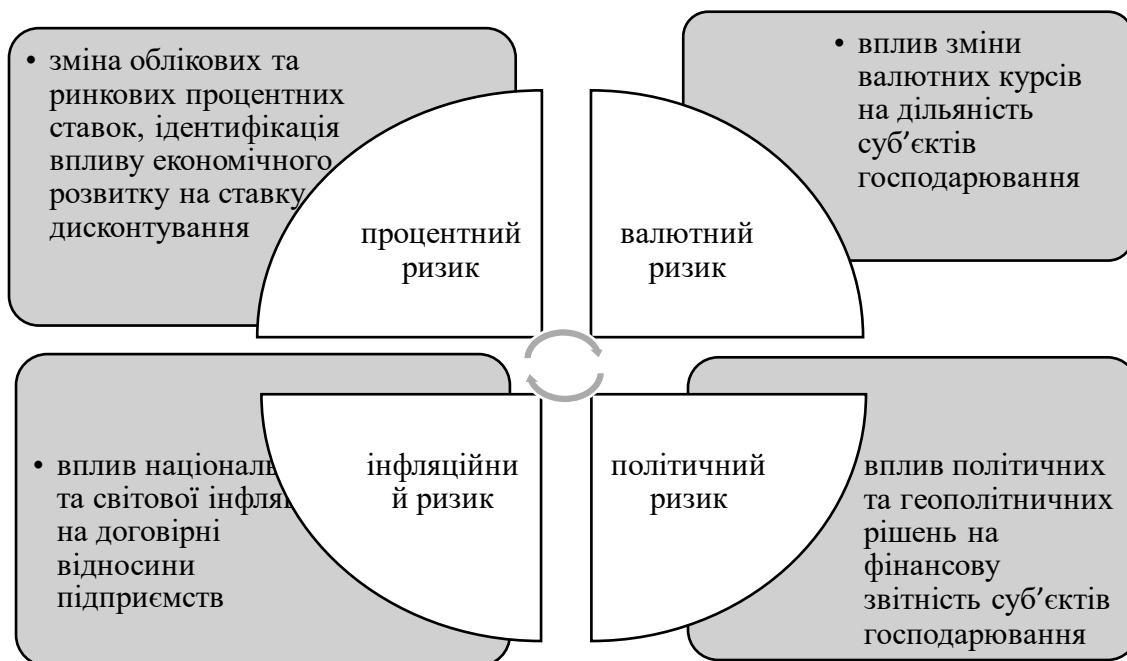

Рис. 5. Факторні складові ринкового ризику*

*Складено автором

Через те, що економічна дестабілізація впливає безпосередньо на платоспроможність учасників ринкових відносин, саме ризик ліквідності вимагає особливої уваги під час розкриття інформації про фінансові ризики. У разі виникнення суттєвих проблем з платоспроможністю Рогозний С. та Дядюн. О. радять:

- додатково до базових розкриттів показати, які джерела використані для мінімізації негативних факторів впливу на платоспроможність з огляду конкретного виду діяльності;
- відобразити якісні характеристики факторів впливу на процеси моніторингу та управління позицією ліквідності [37].

У просторі економічної невизначеності, при зростанні ступеня ризикової діяльності, має формуватися ефективна політика управління ризиком в бухгалтерському обліку. Особливу увагу необхідно приділити профілактичним заходам і системі внутрішнього страхування. Водночас, необхідно відзначити, що запропоновані кроки направлені на мінімізацію ризиків в бухгалтерському обліку, вони потенційно впливають на зменшення ймовірності виникнення

ризиків, але не передбачають їх повного нівелювання [8]. Також, у ситуації непередбачуваності, суб'єктам господарювання доречно буде проводити профілактику ризиків в бухгалтерському обліку за напрямками, які зображені на рис. 6.

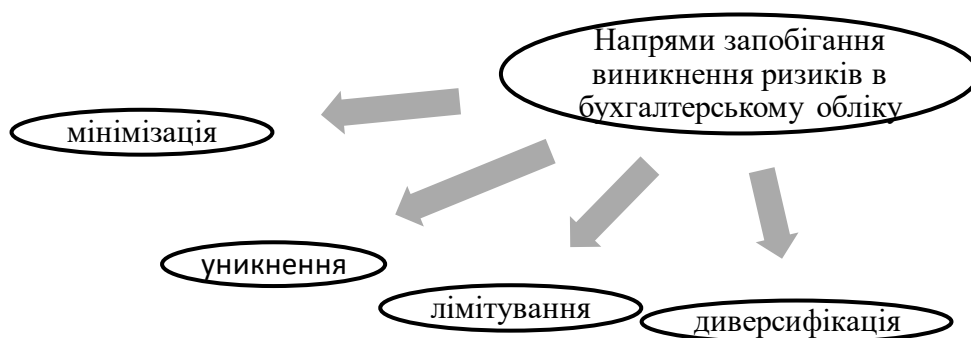

Рис. 6. Напрями запобігання ризиків в бухгалтерському обліку [8]

Виявлення джерел ризиків, дослідження причин їх виникнення і прогнозування можливих наслідків є важливими елементами процесу ідентифікації ризиків. На думку Нагорняк Г. С., ідентифікація ризиків – це процес ототожнення, прирівнювання, уподібнення, розпізнавання та кількісна та якісна оцінка небезпеки за можливими передбачуваними наслідками [31]. На нашу думку, саме обліково-аналітичне забезпечення є важливою складовою для ідентифікації внутрішніх та зовнішніх ризиків підприємства. Детальна характеристика якого наведена у додатку Е.

Облік фінансових інструментів

Доволі суттєвий вплив поширення економічної невизначеності має на фінансові інструменти з боку знецінення активів та резервування. У сучасних джерелах можна зустріти різноманітні тлумачення поняття фінансових інструментів. На нашу думку більш доречним буде таке, - фінансовими інструментами виступає юридичний документ, що відображує певні договірні взаємовідносини, надає певні права пов'язані з активами та пасивами, які можна відчужувати чи привласнювати на конкретному ринку. Розподіл фінансових інструментів у бухгалтерському обліку наведено на рис. 7 [35, 39].

Рис. 7. Класифікація фінансових інструментів у бухгалтерському обліку [35]

Вважаємо, що потенційний вплив економічної нестабільності на фінансові інструменти можливий за такими напрямками, як:

- підвищення очікуваних кредитних збитків;
- модифікації фінансових активів та зобов'язань;
- збитки, понесені за договорами фінансових гарантій, що обліковуються відповідно до МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», з третіми особами чи пов'язаними сторонами;
- зменшення ефективності хеджування або непридатність продовження обліку хеджування через неможливість спрогнозувати майбутні транзакції.

Хеджування

В умовах економічної невизначеності ціни на фінансові товарні активи залишаються непередбачуваними, що породжує перед суб'єктами господарювання необхідність вживати будь-які дії спрямовані на обмеження чи мінімізацію цінових ризиків рис. 8.

На думку Курак А. І., господарська операція, яка відбувається в умовах ризику, за результатами якої виникає ймовірність зниження фінансового результату або недоотримання прибутку, вважається ризиковою господарською операцією [17]. Таким чином, у бухгалтерському обліку ризик відображається ймовірністю зменшення планового фінансового результату. Отже, плановий

результат діяльності суб'єкта господарювання та ризик є взаємодоповнюючими складовими обліку, які потребують якісного управління завжди, особливо – під час економічної невизначеності.

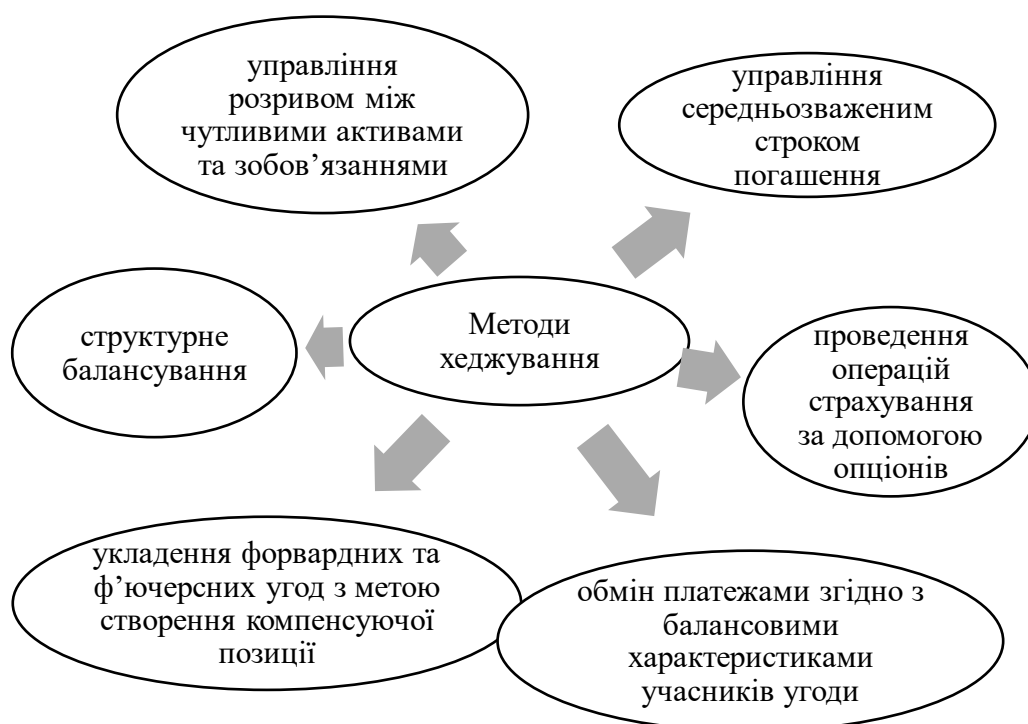

Рис. 8. Методи хеджування ризиків [18]

На рис. 9 зазначені найбільш уразливі аспекти обліку з боку економічних потрясінь. Розкриття інформації про вплив факторів ризику на показники фінансової звітності буде розглянуто у наступному параграфі.

Вважаємо, що особливим елементом у системі управління ризиками є наявність достовірної, своєчасної та достатньої інформації для прийняття рішень на кожному рівні управління, тобто інформаційної системи, яка відповідала б конкретним критеріям.

Під час економічної турбулентності значно зростають численні фінансові ризики, деякі з яких не мали такої важливості у попередніх періодах. На нашу думку, суб'єктам господарювання необхідно уважно дослідити характер притаманних ризиків саме для їх виду діяльності, оцінити щоб оновленні розкриття інформації відтворювали реалії сьогодення, щодо існуючих ризиків та відображали їх суттєвість.

Рис. 9. Вразливі аспекти бухгалтерського обліку щодо економічних потрясінь

Наслідки світових криз для сфери бухгалтерського обліку та подання фінансової звітності обумовлюють нові реалії існування людства. Запровадженні під час світових криз економічні обмеження задля збереження власних ринків мають чималий негативний вплив на світову економічну активність, порушуючи нормальну діяльність підприємств.

Враховуючи суттєвість впливу кризових подій на економічне середовище та конкретного суб'єкта господарювання слід охарактеризувати їх вплив на облікові оцінки через розкриття інформації у фінансовій звітності за поточний рік.

3. Розкриття інформації про фінансові ризики у звітності

Економічна криза у світовій економіці має широкий спектр впливу на різні складові фінансової звітності компанії, наслідки такого впливу залежать від галузі, виду діяльності та ринкового позиціонування конкретного суб'єкта господарювання. Можливі наслідки впливу на розкриття інформації у фінансовій звітності під час економічних криз у контексті розкриття в МСФЗ (Міжнародних стандартів фінансової звітності) проаналізовано в табл. 1.

Безперервність діяльності.

Відповідно до з МСБО 1, під час підготовки фінансової звітності менеджерам і аналітикам необхідно оцінити здатність суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність безперервно. Водночас, мати впевненість у стратегічному розвитку підприємства в умовах економічних потрясінь просто неможливо. Одночасний вплив сукупності об'єктивних факторів які спричинили негативний вплив на макроекономічному рівні країни, а також мікроекономічному рівні суб'єкта господарювання обумовлюють відмовлення від припущення щодо безперервної діяльності. Тому події економічної невизначеності вимагатимуть коригування звітності за звітний період вже без урахування основоположного принципу бухгалтерського обліку – безперервної діяльності.

Таблиця 1

Розкриття інформації у фінансовій звітності про вплив наслідків економічних криз на її показники

Назва МСФЗ	Характеристика факторів впливу на показники фінансової звітності
1	2
МСФЗ 9. Фінансові інструменти МСФЗ 7. Фінансові інструменти: розкриття інформації	Розкриття інформації щодо кредитного ризику, пов'язаного з фінансовими активами (дебіторська заборгованість, торгова дебіторська заборгованість тощо), потенційно вимагати додаткового розкриття щодо суттєвих суджень та оцінок.
МСБО 36. Знецінення активів	Розрахунки щодо економічної вигоди від використання активу можуть потребувати коригувань (наприклад, переглянуті грошові потоки і/або скоригована ставка дисконтування). Справедлива вартість певних активів (без урахування витрат на вибуття) може зменшитися, а активні ринки щодо їх продажу можуть бути втрачені.

МСБО 1. Подання фінансової звітності	Зміни у класифікації активів та зобов'язань як поточні та непоточні. Активи більше не можуть бути використані або погашені під час «нормального операційного циклу». Зобов'язання можуть змінитися на «до запитання» через порушення договірних положень і, відповідно рекласифікуються щодо термінів погашення.
МСБО 2. Запаси	Зменшення чистої реалізаційної вартості внаслідок уцінки запасів.
МСБО 28. Інвестиції в асоційовані та спільні підприємства	Потенційна можливість знецінення балансової вартості інвестицій в контрольовані підприємства. Також, суб'єкти господарювання можуть нести збитки, що перевищують балансову вартість їх інвестицій.
МСБО 12. Податок на прибуток	Оцінка ймовірності того, що компанія зможе покрити витрати на тимчасові податкові різниці, що підлягають вирахуванню, вимагає розгляду всієї доступної інформації про основний ринок оперування бізнесу.
МСФЗ 13. Оцінка справедливої вартості	Активний ринок у контексті його мінливості або втрати в умовах економічних криз зазнає суттєвого коливання, тому процедура оцінки справедливої вартості фінансових активів буде ускладнена.
МСФЗ 15. Дохід від договорів з клієнтами	Деякі компанії зобов'язані обліковувати значну частину отриманої винагороди або компенсації, що підлягає отриманню, як договірне зобов'язання, а не як дохід, якщо існує значна невизначеність щодо того, чи буде компанія здійснювати викуп у майбутньому.
МСФЗ 16. Оренда	Знецінення активів щодо права користування. Орендодавці можуть запропонувати орендарям пільги (періоди безкоштовної оренди, відстрочення платежів, готівкові платежі між орендодавцем і орендарем тощо), щоб компенсувати їм перебої у діяльності.

Джерело: [21-30]

Особливу увагу слід звернути на безперебійність діяльності компаній з найбільшими грошовими відтоками. До переліку таких можна віднести сферу роздрібної торгівлі, промислового виробництва, туристичної галузі, готельного бізнесу та подорожей. Компанії, які працюють у цьому секторі, повинні будуть провести додатковий аналіз щодо чутливості ринку до їхніх зовнішніх сегментів. Коли керівництво оцінює, чи можна застосувати припущення щодо безперервності діяльності, зовнішні та внутрішні передумови виникнення якого описані у додатках Г та Д відповідно, ключовим завданням має бути оцінка того, чи має компанія достатній рівень ліквідності, щоб продовжувати виконувати свої зобов'язання в міру їх погашення.

Пропонуємо для визначення ліквідності проаналізувати ряд чинників:

- наявність вільних грошових коштів та кредитних ліній для покриття власних короткострокових потреб господарської діяльності;

- аналіз дотикових заходів щодо оптимізації господарської діяльності підприємства з метою вивільнення додаткових ресурсів задля збільшення додаткових грошових потоків необхідних для виконання зобов'язань у встановлені строки;
- якість виконання фінансових ковенантів, які передбачені в договорах кредитування;
- необхідність виходити на переговори з кредиторами щодо реструктуризації зобов'язань суб'єкта господарювання;

Справедлива вартість

Відповідно до рекомендацій МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості» саме ціна котирування фінансового активу на активному ринку є надійним визначенням справедливої вартості. За сучасних умов експертам доводиться проводити оцінку вартості з використанням закритих даних, які обумовлені перш за все нестабільністю ринків. У МСФЗ 13 прямо передбачені ситуації пов'язані з припущеннями про ризикову діяльність у 87 параграфі йдеться про те, що закриті вхідні дані мають базуватися на припущеннях, якими аргументували б учасники ринку, встановлюючи ціну на ті чи інші активи чи зобов'язання [26].

На інформаційному ресурсі з питань впливу економічної кризи на фінансову звітність KPMG наведено ряд рекомендацій, щодо основних факторів впливу та потенційних ризиків, на які необхідно звертати увагу під час проведення оцінки справедливої вартості фінансових активів. До них можна віднести:

- зменшення обсягів виробництва, попиту та пропозиції товарів і послуг;
- скорочення виробництва;
- зменшення попиту на блага які надаються суб'єктом господарювання;
- підвищення рівня кредитного ризику та ризику ліквідності, як безпосередньо суб'єкта господарювання так і його основних контрагентів;
- негативний вплив від валютних коливань по операціям в зовнішньоекономічному просторі;

- істотні зміни в обсягах реалізації та цінових показників для підприємств видобувної галузі [40].

Пропонуємо:

- суб'єктам господарювання розкривати інформацію про чутливість у своїх річних звітах, щоб користувачі могли об'єктивно оцінити справедливую вартість ресурсів підприємства, джерела їх формування та обсяги власного капіталу. Розкриття цієї інформації вимагається як згідно з МСБО 1 «Подання фінансової звітності», так і МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості». Слід зазначити, що МСФЗ 13 визначає вимоги до розкриття інформацію коли суми переносяться на третій рівень в ієрархії справедливої вартості, враховуючи також інформацію про чутливість.
- що стосується проміжної фінансової звітності, то існує профільний стандарт МСБО 34 «Проміжна фінансова звітність» який врегульовує питання розкриття інформації в проміжному періоді, також, під час оцінки справедливої вартості фінансових інструментів згідно з МСФЗ 13 існує низка обов'язкових розкриття інформації, яка має бути розкрита.
- також має включатися розкриття інформації з приводу чутливості та вагомій перенесення між рівнями ієрархії справедливої вартості. Окрім цього, відповідно до МСБО 34 необхідно пояснити значущі події та операції які вплинули на фінансову звітність та результат компанії. Світова економічна криза є саме тією значущою подією.
- також, вимагається розкриття інформації про справедливую вартість якщо воно стосується поточного проміжного періоду.

Суттєві умови договорів.

Для мінімізації економічних потрясінь у майбутньому управлінському персоналу необхідно переглянути умови договорів, можливо економічні наслідки від невиконання його умов будуть меншими ніж його виконання.

Рекомендуємо ознайомитися з основними умовами договору та чітко встановити, чи врегульовані юридичні права та обов'язки сторін підпадають у разі дії обставин непереборної сили.

Оцінка очікуваних кредитних збитків.

Відповідно до МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», бажано оцінити очікувані кредитні збитки як неупереджену суму, використовуючи лише надійні перевірені дані, доступні на звітну дату [30].

Пропонуємо віднести сюди інформацію, яка пов'язана з поточними умовами зовнішнього середовища компанії та майбутні прогнози щодо економічних тенденцій. В умовах кризових явищ короткострокові тенденції та прогнози починають домінувати над довгостроковими за рахунок непередбачуваності останніх.

Процес оцінки очікуваних кредитних збитків є складним, оскільки він вимагає від аналітика розгляду багатьох можливих результатів і припущень, а для визначення ступеня достовірності та обґрунтованості інформації слід використовувати діалектичні методи наукового пізнання.

Обтяжливі контракти.

Особливу увагу варто звернути на обтяжливі контракти. Такі контракти включають ті, де неминучі витрати на виконання зобов'язань переважають економічні вигоди, які будуть отримані.

Неминучі витрати визначаються як найменша із двох величин: витрати на розірвання договору або чисті витрати на виконання договору. Прикладом обтяжливого договору купівлі-продажу є зупинення виробництва чи банкрутство постачальника або ускладнення логістики. Також, такі фактори як: падіння попиту на продукцію, відсутність ринків для її реалізації або неможливість поставки через логістичні ускладнення – можуть призвести до обтяжування договору купівлі-продажу чи об'єктивної неможливості його виконання.

Як варіанти, пропонуємо:

- при підготовці оцінки витрат та вигод за обтяжливими договорами відображати потенційні фактори впливу на звітну дату – для прикладу, зменшення корисності активів або ж ланцюги поставок як безпосередньо готової продукції, так і сировини з боку постачальників;

- враховуючи те, що світові економічні кризи є непередбачуваними, потребується коригування прогнозів діяльності з подальшим оновленням інформації у примітках до фінансової звітності підприємства;
- проведення процедури дисконтування за обтяжливими контрактами в іноземній валюті у разі різкого знецінення вартості грошей у часі.

Нарахування резервів

У реаліях сьогодення ми можемо спостерігати, що центральні банки багатьох країн світу змінюють облікові ставки у відповідь на економічні виклики. Наразі суб'єктам господарювання необхідно оновити ставку дисконтування, якщо вона змінилася. Водночас, перш ніж формувати резерви під обтяжливі контракти необхідно протестувати активи, які безпосередньо стосуються умов договору на предмет зменшення корисності.

Вважаємо за доцільним звернути увагу, що резерви можна розрахувати лише за вже існуючим балансовим зобов'язанням або ж активом під його непогашення. Чинним законодавством не передбачено права створювати резерви за об'єктами обліку по яким у підприємства відсутнє правосуб'єктності на момент формування таких резервів.

Перспективи на майбутнє.

Доволі важливо, щоб оцінка нинішньої господарської діяльності підприємства та прогнози на майбутнє враховували різні сценарії розвитку економічної кризи.

Окремо, управлінням слід звернути увагу на розробку чіткого плану дій за умови значного загострення економічної ситуації. Як результат, суб'єктам господарювання потрібно об'єктивно оцінити чи зможуть вони у майбутньому виконати фінансові ковенанти передбачені кредитними договорами та проаналізувати частку кредитного портфелю підприємства. На нашу думку, в сучасних умовах прогнозувати подальшу діяльність підприємства більш доцільно розраховуючи на власні кошти, моделюючи різні моделі розвитку в середньостроковій та короткостроковій перспективі.

Також, у посткризовому періоді, особливо актуальним буде питання кредитування, через те, що суб'єктам господарювання буде необхідно зберігати та нарощувати власну ліквідність, що передбачатиме використання залучених коштів за кредитними лініями банківської сфери. Безумовно, додатковий потік готівки має допомогти бізнесу стабілізувати свою діяльність в посткризовому періоді. Водночас, процес кредитування передбачає також комплексний аналіз оцінки ризиків щодо зобов'язань по наданню та отриманню кредитних коштів, як варіант у контексті їх терміну користування, пролонгації та відповідних штрафних санкцій у разі непогашення.

На нашу думку, довгострокове кредитування становить особливий виклик для фінансового сектору національного рівня. Це пов'язано з тим, що при даному виді кредитування, як правило, мова йде про залучення великих сум грошей, ризик несплати яких як у кризовий, так і в посткризовий період є дуже високим. Особливо актуальним питання оцінки потенційних кредитних збитків постає перед компаніями які здійснюють основну чи допоміжну діяльність у фінансовій сфері. Джерела фінансування таких компаній, за своєю економічною природою, в основному припадають на залучені кошти у вигляді довгострокової або поточної кредиторської заборгованості, облікові операції з якими передбачають проведення оцінки потенційних кредитних збитків.

З одного боку, для суб'єктів господарювання вигідно здійснювати свою діяльність за рахунок запозичень під низькі відсотки від контрагентів у вигляді небанківської кредиторської заборгованості. З іншого боку, сучасні тенденції змушують задуматися про граничну межу, за якої господарська діяльність підприємства може бути під загрозою, у разі банкрутства його дебіторів.

Висновки

Таким чином, проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що кризові явища, які сформували середовище економічної невизначеності,

значною мірою впливають на умови діяльності суб'єктів господарювання. Економічні кризи призводять до підвищення рівня невизначеності зовнішнього середовища, що обумовлює збільшення ризиків діяльності, з управління яких компаніям не доводилося мати справу раніше. Це, своєю чергою, впливає на розкриття інформації у фінансовій звітності підприємств, як результат – потребує подальших досліджень у галузі обліково-аналітичного забезпечення оцінки ризиків в умовах кризових явищ та економічних потрясінь.

Кризи 2008, 2019 та 2022 років, мають різне походження, але однаковий негативний вплив на соціально-економічні та виробничі відносини, створюючи передумови виникнення проблем в господарській діяльності підприємств. Проведений науковий аналіз дав змогу дійти висновку, що темпи поширення економічних криз тягнуть за собою макро та мікроекономічні зміни у середині країни та геополітичні – за її межами. Падіння обсягу світового ВВП, стрімке зростання безробіття, переорієнтування ринків, зменшення інвестицій, все це – невід'ємні фактори впливу кризових явищ, які, на жаль, продовжують посилюватися на момент написання цієї наукової роботи, тим самим формуючи несприятливі умови зовнішнього середовища економічної невизначеності.

Кризові явища призводять до зростання можливості дефолту, що ставить під питання діяльність суб'єкта господарювання, як повноцінного учасника ринкових відносин. Як результат, одними з ключових наслідків для фінансових інструментів та формування фінансової звітності є порушення принципу безперервної діяльності та знецінення активів, що безпосередньо впливає на формування ділової активності суб'єкта господарювання.

Фінансові інструменти, як засіб реалізації фінансових завдань підприємства, є важливим об'єктом уваги вже на етапі аналізу безперервної діяльності суб'єкта господарювання, щонайменше в питанні достатності грошових коштів та джерел покриття короткострокових зобов'язань.

Потенційний вплив економічної кризи на фінансові інструменти оцінено за такими напрямками, як:

- підвищення очікуваних кредитних збитків;

- модифікації фінансових активів та зобов'язань;
- збитки, понесені за договорами фінансових гарантій, що обліковуються відповідно до МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»;
- ефективність хеджування.

У результаті дослідження було встановлено, що суб'єктам господарювання доречно буде приділити увагу мінімізації ризикових факторів, що у довгостроковій перспективі не нівелює, але принаймні дозволить знизити вплив зовнішнього середовища на діяльність підприємства.

Також, у науковій роботі було проаналізовано вимоги щодо розкриття інформації щодо фінансових ризиків у звітності за МСФЗ, на підставі чого охарактеризовано три основні групи фінансових ризиків, з якими зіштовхується більшість учасників ринку:

- кредитний ризик;
- ринковий ризик;
- ризик ліквідності.

На нашу думку, облік фінансових інструментів в економічній невизначеності є доволі важким завданням, особливо в умовах воєнного стану. Це потребує удосконалення облікового забезпечення ідентифікації, оцінки та управління фінансовими ризиками з метою прийняття конкретних управлінських рішень.

Вважаємо, що у посткризовому періоді суб'єктам господарювання, для збереження свого виробничого та фінансового потенціалу, необхідно буде підлаштовуватися під економічну ситуацію. Як варіант, пропонуємо проводити реструктуризацію діяльності на мікро та системні реформи на макроекономічному рівнях.

Список використаних джерел

1. Akbar E. Torbat. Global Financial Meltdown and the Demise of Neoliberalism : *Global Research*, 2008. URL: <https://www.globalresearch.ca/global-financial-meltdown-and-the-demise-of-neoliberalism/10549>

2. Civilian unemployment rate. *U.S. BUREAU OF LABOR STATISTICS* : веб-сайт. URL: <https://www.bls.gov/charts/employment-situation/civilian-unemployment-rate.htm>
3. GDP (current US\$). *THE WORLD BANK*: веб-сайт. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>.
4. The employment situation – October 2020. United States Department of Labor. 2020 p. 42. URL: <https://www.bls.gov/news.release/pdf/empsit.pdf>
5. Virtual press conference on COVID-19 – 11 March 2020. World Health Organization: веб-сайт. URL: <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/transcripts/who-audio-emergencies-coronavirus-press-conference-full-and-final-11mar2020.pdf>
6. Антошкін В. К. Модель розвитку підприємства у кризовій ситуації. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2018. № 2. С. 18–23. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2018_2_5
7. Буряк О. П. Світова фінансова криза та її вплив на банківську систему України. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 34. С. 320-325. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2013_34_38
8. Вигісвська І. М., Управління ризиками в бухгалтерському обліку. *Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. Сер. Економічні науки*. 2006. Вип. 10. С. 22 – 27. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/81587789.pdf>.
9. Возняк Г., Жеребило І. Мінливість економіки в умовах пандемії: фінансово-економічні наслідки для країни та територіальних громад. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. Вип. 3. С.51-57. <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-51-57>
10. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

11. Економіка Китаю показала рекордне падіння через корона вірус. URL: <https://finclub.net/ua/news/ekonomika-kytaiu-pokazala-rekordne-padinnia-cherez-koronavirus.html>
12. Загородна О. М., Серединська В. М., Федорович Р. В. Економічний аналіз : навч. посіб. Вид 2-ге, переробл. і допов. Тернопіль, 2010. 625 с.
13. Збитки України від війни наразі становлять понад \$340 мільярдів. *Укрінформ* : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3568776-zbitki-ukraini-vid-vijni-narazi-stanovlat-ponad-340-milardiv-smigal.html>
14. Іскурова Н. О. Європейський досвід економічного відновлення після світової фінансової кризи. *Європейські перспективи*. 2013. № 11. С. 198-208. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2013_11_32
15. Конгрес США оцінив терміни відновлення економіки. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/06/03/novyna/svit/konhres-ssha-oczinyv-terminy-vidnovlennya-ekonomiky>
16. Коронавірус : Японія виділить 4 мільярди доларів на підтримку економіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/03/10/657867/>
17. Курак А. І. Облік та контроль забезпечень майбутніх витрат і платежів в управлінні ризиками підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.09. Львів, 2019. 215 с.
18. Методи хеджування ризиків. *Букліб* : веб-сайт. URL: <https://buklib.net/books/32887/>
19. Методика складання бізнес-планів : Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 21 квітня 1997 р. N 56 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0056374-97#Text>
20. Методичні рекомендації від Національного банку України «Щодо відображення фінансових інструментів в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в умовах невизначеності, що виникла внаслідок коронавірусу» від 5 трав. 2020 р. URL: <https://zakon.help/article/finansovi-instrumenti-buhgalterskii-oblik?menu=195>

21. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text
22. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12 «Податки на прибуток». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_012#Text
23. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text
24. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства».
25. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 36 «Зменшення корисності активів». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_047#Text
26. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 «Оцінка справедливої вартості». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_068#Text.
27. Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 «Дохід від договорів з клієнтами». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS-15_ukr-compressed.pdf
28. Міжнародний стандарт фінансової звітності 16 «Оренда». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS16-ukr_AH-compressed-1.pdf
29. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» від 1 січ. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_007#Text
30. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_016#Text
31. Нагорняк Г. С. Актуальні питання інформаційного забезпечення управлінських процесів на сучасному підприємстві. *Актуальні задачі сучасних технологій* : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-техн. конф. Тернопіль : ТНТУ, 2014. С. 339-340.
32. Облікова ставка Національного банку. *Національний банку України* : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/stages/archive-rish>
33. Потенційний вплив спалаху корона вірусу на фінансову звітність. *BDO Україна* : веб-сайт. URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/potential-effects-of-the-coronavirus-outbreak-on-reporting-periods>

34. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти" : Наказ міністерства фінансів України від 30 лист. 2001 р. № 3559. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text>
35. Прямі іноземні інвестиції. *Мінфін* : веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2020/>
36. Рівень безробіття в Україні. *Мінфін* : веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/>
37. Рогозний С., Дядюн О., Фінансові інструменти в МСФЗ-звітності. Вплив карантину та інші особливості 2020 року. *Управління фінансами*. 2020. № 12. URL: <https://e.fin-ua.com/upravlinnya-finansami-2020-12/finansovi-instrumenti-v-msfz-zvitnosti-vpliv-karantinu-ta-inshi>
38. Уманців Г. В., Новіков В. В., Глобальна криза та її вплив на формування фінансової звітності підприємств. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2021. Вип. 1 (26). С. 188 – 200. URL: <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/>
39. Фінансовий інструмент. *Національний банку України* : веб-сайт. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123708&cat_id=123324
40. Чи належним чином визначається справедлива вартість? *KPMG* : веб-сайт. URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/insights/2020/04/covid-19-assets-1b.html>
41. Чи призвів COVID-19 до виникнення неминучих зобов'язань чи збиткових договорів? URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/insights/2020/04/covid-19-liabilities.html>.

Додатки

Додаток А

Оцінка рівня і динаміки показників фінансової стійкості

Показники	Алгоритм розрахунку	На поч. звітного періоду	На кін. звітного періоду	Відхилення
Коефіцієнт співвідношення позиченого і власного капіталу	$Kc = PK/BK$	0,6	0,1	-0,5
Коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів власним оборотним капіталом	$Kz = BOK/MOA$	0,7	1,2	0,5
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом	$Kzo = BOK/OA$	0,4	0,6	-0,2
Коефіцієнт автономії	$Ka = BK/A$	0,6	0,9	0,3
Коефіцієнт маневрування власного капіталу	$Km = BOK/BK$	0,4	0,2	-0,2
Коефіцієнт постійного активу	$Kn = HA/BK$	0,7	0,8	0,1
Коефіцієнт довгострокового залучення позиченого капіталу	$K\partial = DK/BK + DK$	0,05	0,05	—

Пояснення умовних позначень:

BOK – величина власного оборотного капіталу;

MOA – матеріальні оборотні активи;

OA – оборотні активи;

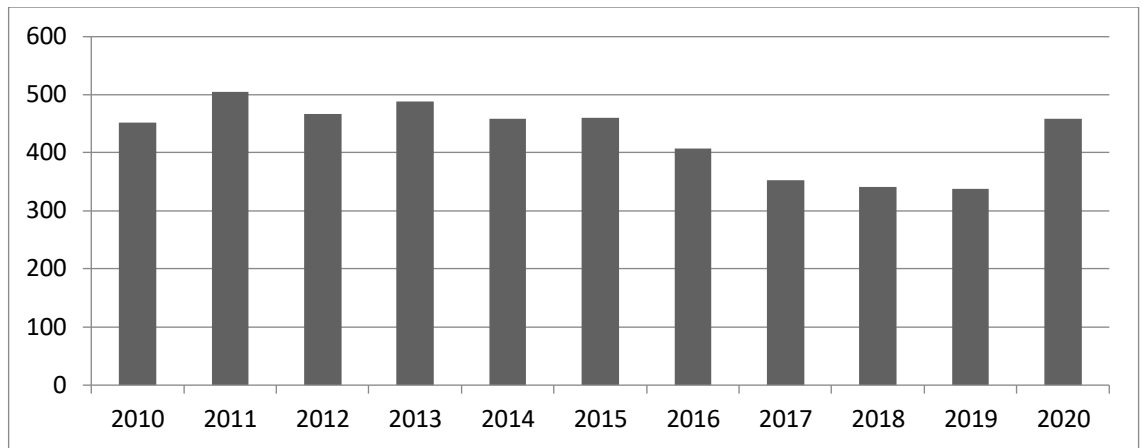
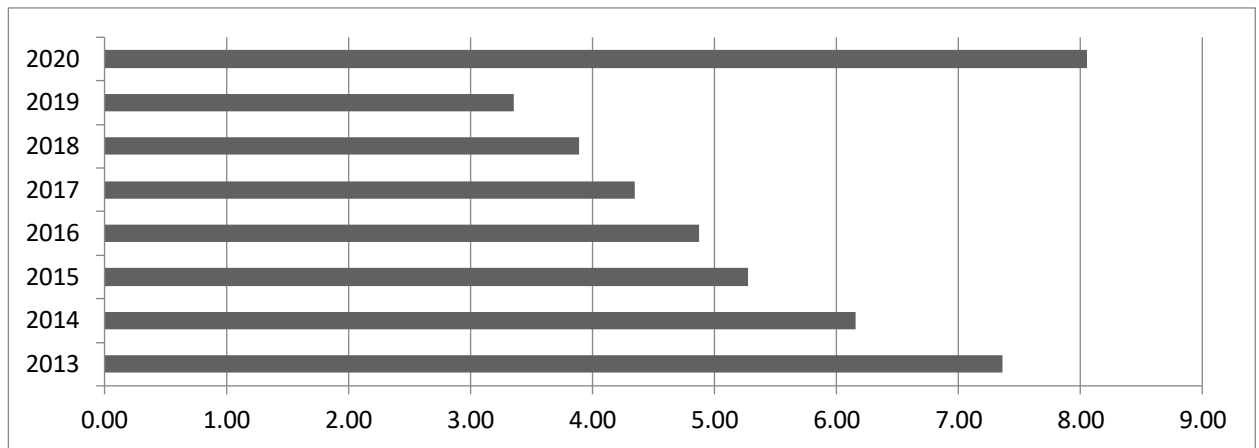
A – активи підприємства;

BK – власний капітал і прирівняні до нього джерела засобів;

HA – необоротні активи;

DK – позичений капітал, який залучається на довгостроковій основі.

Джерело: [12]

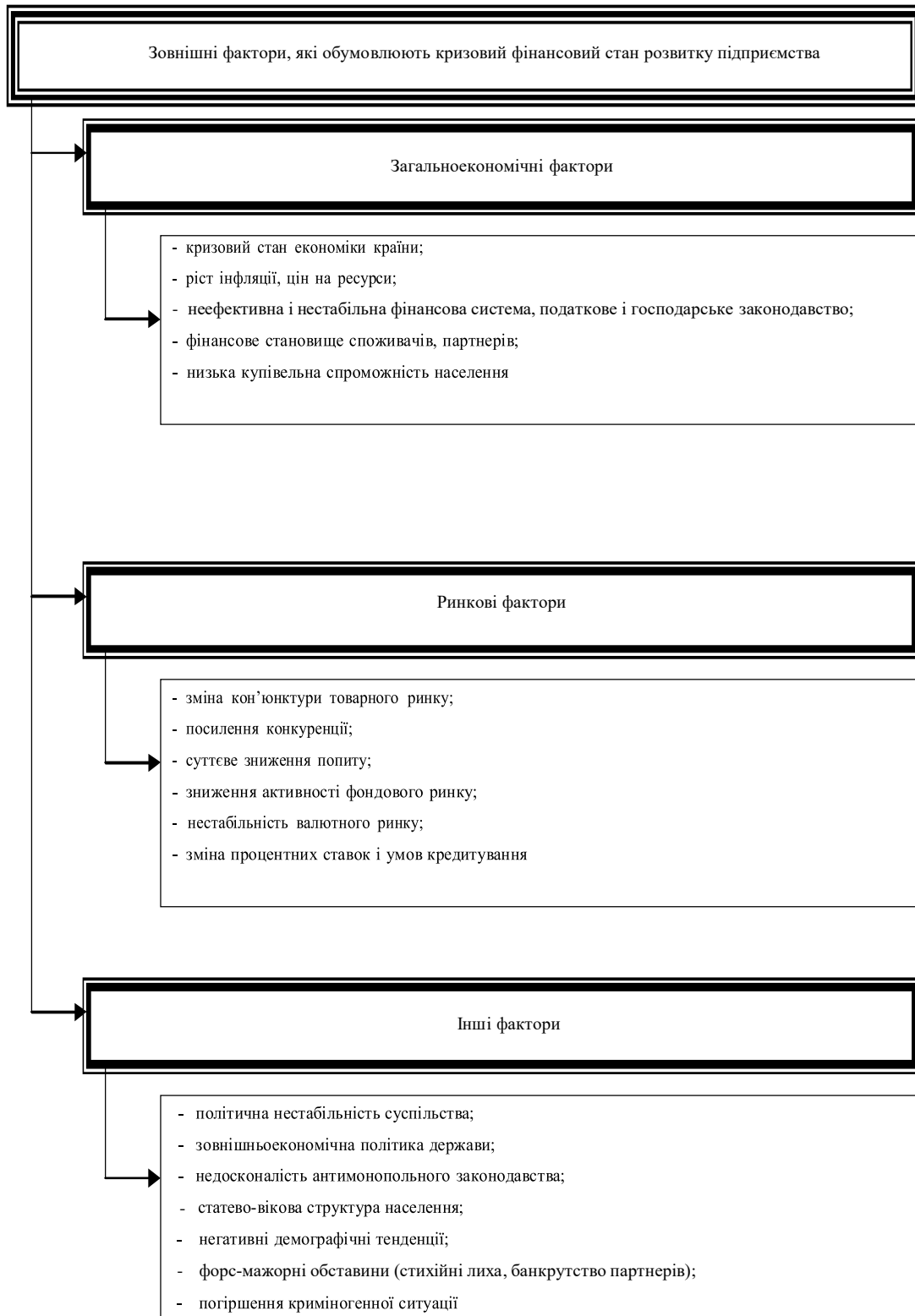
Рівень безробіття в Україні за 2010 - 2020 рр., тис. осіб [29]**Середній рівень безробіття в США за 2013 - 2020 роки, % [2]**

**Динаміка показників економічного розвитку країн світу у
2000 – 2012 рр.**

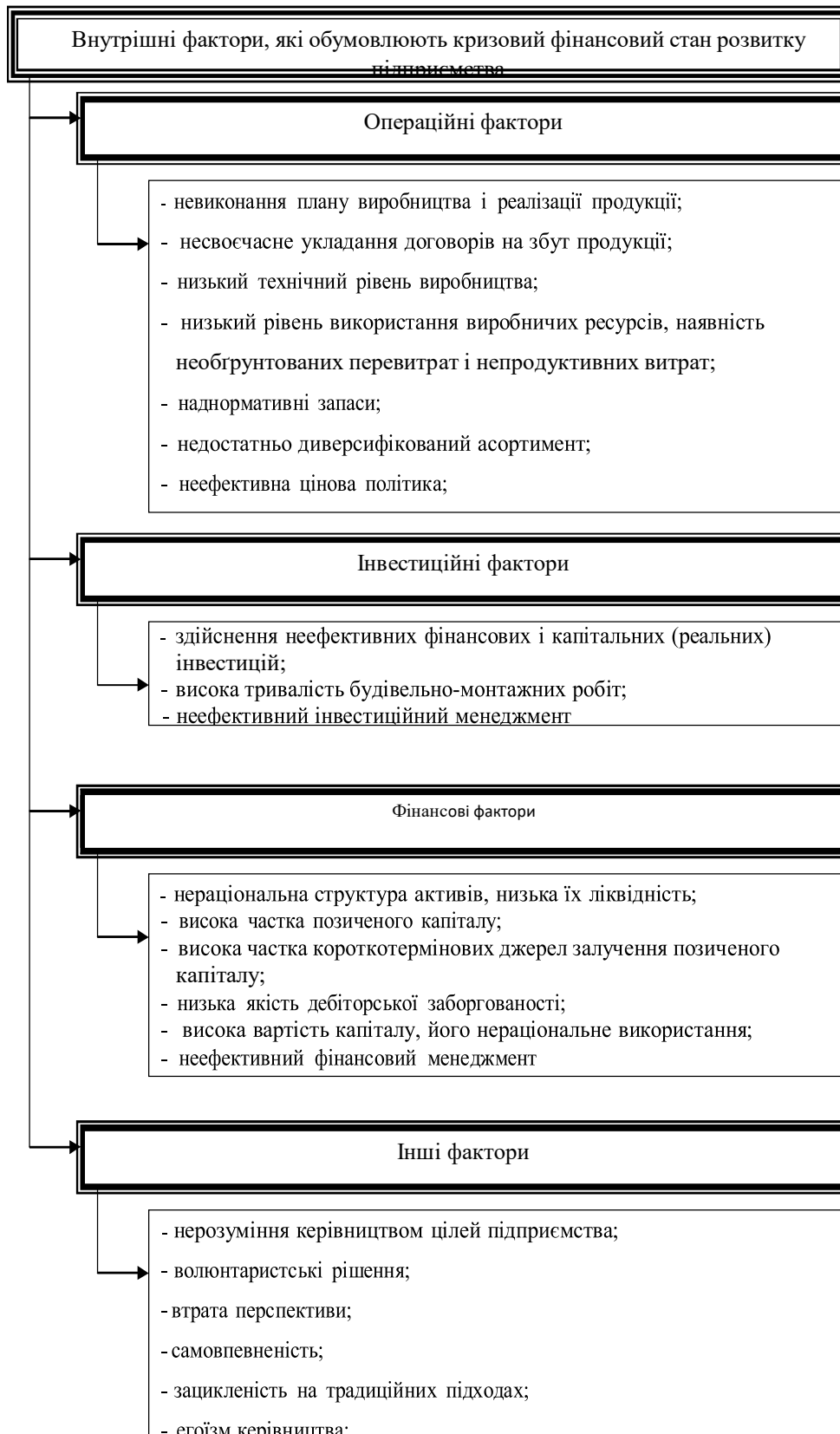
млрд. дол. США

Регіон		2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Світ	Обсяг ПП	1413,17	989,62	1480,59	2002,69	1816,40	1216,47	1408,54	1651,51	1350,93
	ВВП	32370,84	45849,26	49698,90	55996,88	61380,97	58193,95	63580,80	70201,92	71435,24
	Сальдо зовнішньої торгівлі	-5,47	38,90	104,47	178,23	126,31	198,63	283,71	330,31	315,58
АСЕАН	Обсяг ПП	22,64	43,30	63,88	85,63	50,50	47,76	97,87	109,00	111,29
	ВВП	614,26	929,91	1113,10	1328,88	1542,12	1531,82	1901,90	2205,39	2331,84
	Сальдо зовнішньої торгівлі	65,90	85,76	120,42	132,40	102,95	148,96	166,95	168,76	126,91
СНД	Обсяг ПП	5,30	28,41	51,39	78,43	106,61	63,51	69,65	88,04	82,28
	ВВП	348,81	991,74	1285,50	1687,53	2162,25	1624,06	1964,79	2428,86	2595,12
	Сальдо зовнішньої торгівлі	62,80	130,77	156,22	146,91	211,50	131,66	180,14	246,62	235,64
ЄС-27	Обсяг ПП	701,83	501,69	584,69	859,12	545,33	359,00	379,44	441,56	258,51
	ВВП	8480,43	13771,98	14683,62	16985,81	18271,45	16334,17	16276,28	17596,48	16573,56
	Сальдо зовнішньої торгівлі	-8,30	-18,18	-99,52	-131,59	-223,04	-51,72	-85,80	-114,92	10,39
МЕРКО-СУР	Обсяг ПП	49,01	23,52	25,72	44,46	59,35	29,84	61,36	83,90	85,13
	ВВП	1084,54	1245,14	1527,31	1908,42	2361,53	2320,46	2984,50	3334,26	3210,09
	Сальдо зовнішньої торгівлі	16,59	89,66	92,53	76,94	83,29	59,16	60,83	87,35	73,60
НАФТА	Обсяг ПП	399,08	154,91	317,72	364,15	395,77	182,86	248,36	289,83	225,65
	ВВП	11329,65	14630,31	15630,57	16511,65	16909,33	16213,13	17126,31	17984,87	18645,05
	Сальдо зовнішньої торгівлі	-409,27	-736,80	-798,49	-785,63	-804,09	-515,39	-657,32	-737,59	-732,95

Джерело: [14]

Джерело: [12]

Джерело: [12]

Додаток Е

Облікове забезпечення ідентифікації внутрішніх та зовнішніх ризиків підприємства

Джерело інформації	Назва документів для формування облікового забезпечення	Зміст інформації	Ризики діяльності підприємства
1	2	3	4
1. Установчі документи	Статут, ліцензії, свідоцтво про державну реєстрацію, довідка про реєстрацію	Інформація про склад власників підприємства, види діяльності	Ризики, пов'язані із втратою корпоративних прав
2. Документи права власності	Ліцензії, патенти, торгові марки, документи на право власності майна	Ліцензії та патенти, торгові марки, кількісна інформація права власності на майно	Ризики, пов'язані із втратою майна, безпекою організації бізнесу
3. Господарські договори	Договори із внутрішніми та зовнішніми контрагентами (зовнішньоекономічні договори) на одержання сировини (послуг чи товарів) та реалізацію готової продукції (послуг чи товарів), договори на переробку давальницької сировини тощо	Інформація про терміни поставки продукції (товарів) чи надання послуг, обов'язки сторін та їх відповідальність у разі невиконання	Ризики пов'язані з невиконанням або несвоєчасним виконанням домовленостей передбачених договором
4. Матеріали зовнішніх та внутрішніх користувачів інформації	Акти податкової перевірки, результати аудиту (зовнішнього та внутрішнього), матеріали інвентаризації активів та зобов'язань, звіти матеріально-відповідальних осіб	Інформація про порушення чинного законодавства, можливі накладання штрафних санкцій, якісну та кількісну характеристику майна	Ризики нерационального використання коштів (оплата штрафних санкцій), втрати майна та тимчасового призупинення діяльності підприємства
5. Регламентація порядку ведення бухгалтерського обліку	Наказ про облікову політику підприємства та організацію бухгалтерського обліку на підприємстві, методи нарахування амортизації, методи вибуття запасів, формування собівартості готової продукції та формування резервів	Інформація про обрану облікову політику підприємства та наявність контролю за документообігом на підприємстві	Ризик несвоєчасності облікової інформації та нерационального процесу документообігу
6. Процедура документування	Графіки життєвого циклу документообігу первинних та зведених документів та звітності, облікові реєстри аналітичного обліку (картки, книги, відомості)	Інформація щодо організації руху активів у середині підприємства, та джерел їх утворень	Ризик банкрутства, нерационального використання майна
7. Документи первинного бухгалтерського обліку	Первинні та зведені документи, облікові реєстри, матеріальні та виробничі звіти	Інформація про своєчасність реєстрації господарських операцій, правильність оцінки первинних операцій, достовірність кореспонденції рахунків, наявність необхідних реквізитів	Ризик порушення правил складання документів обліку, фальсифікації господарських операцій та їх оцінки

Продовження дод. Е

1	2	3	4
8. Документи фінансового та управлінського обліку	Інформація аналітичного та синтетичного бухгалтерського обліку, матеріальні та виробничі звіти, управлінські звіти	Інформація є базою для визначення показників економічної ефективності підприємства, оцінки доходів та витрат та визначення фінансових результатів	Ризик несвоєчасного виявлення фінансових труднощів, недостовірності облікової інформації, наявності незаконних операцій
9. Інформація податкового обліку	Податкові декларації, акти перевірки достовірності розрахунків з бюджетом, дані первинного обліку	Інформація про систему оподаткування підприємства, розрахунками за ПДВ	Ризик податкових ускладнень через некоректність нарахування або несвоєчасність сплати податків
10. Статистичні документи	Статистична звітність	Інформація для аналізу ефективності господарської діяльності	Ризик нерационального використання ресурсів
11. Документи кредиторської заборгованості	Кредитні договори, договори застави, обґрунтування, матеріали щодо руху кредитних коштів, інформація про джерела утворення активів підприємства	Інформація для оцінки ефективності використання залучених коштів	Ризик несвоєчасного розрахунку з кредиторами
12. Інформація позабалансового обліку	Первинні документи, облікові регістри	Інформація про позабалансові активи (операційна оренда) та зобов'язання (застави, гарантії), наявність майна на відповідальному зберіганні та інше	Ризик нерационального використання активів та безвідповідального зберігання майна
13. Документи управлінського обліку	Внутрішньогосподарські звіти підрозділів підприємств, інформація щодо стратегічного та тактичного розвитку напрямів діяльності, накази управлінського персоналу, рішення засновників	Інформація про ефективність внутрішнього контролю в системі управління	Ризик відсутності контролю, витоку комерційної таємниці, безвідповідальних управлінських рішень
16. Інформаційні системи	Аналіз ринку програм інформаційного забезпечення для організації фінансового та господарського обліку на підприємстві	Аналіз функціональних можливостей програм та їх відповідність сучасним трендам. Аналіз захисту інформаційних ресурсів	Ризик використання застарілого програмного забезпечення. Ризик витоку інформації

Джерело: [17; 31]